

УДК 811.161.2'282 (477.41./42)

Володимир Куриленко
(Глухів)

ДО СЕМАНТИКИ ЛЕКСЕМИ *ЖИР* ТА ПОХІДНИХ ВІД НЕЇ УТВОРЕНЬ У ПОЛІСЬКИХ ГОВОРАХ

У статті здійснена спроба ретроспективного аналізу семантики лексеми *жир* у поліських говорах.

Ключові слова: Полісся, діалектний матеріал, ареал, лінгвістична географія.

Куриленко В. К семантике лексеми *жир* в полесских говорах украинского языка

В статье проанализирована семантика лексеми *жир* в полесских говорах.

Ключевые слова: Полесье, диалектний матеріал, ареал, лінгвістическая географія.

Kurylenko V. To the semantics of the lexeme "zhyr" and its derivatives in the Polissya dialects

The article deals with the attempts of the retrospective analyses of the semantics of the lexeme "zhyr" in the Polissya dialects.

Key words: Polissya, dialect material, area, linguistic geography.

Полісся, залишаючись архаїчною зоною слов'янського світу, дозволяє проілюструвати глибоку архаїку власного діалектного матеріалу, часто виходячи безпосередньо на параметри праслов'янські.

Прикладом може слугувати поліська семантика лексеми **жир** та похідних від неї утворень.

Лексема **жир** (**žigъ*) у слов'янських мовах має досить розгалужену семантику (див., напр., [2 II, с. 198-199; 3 I, с. 233; 4 II, с. 56]).

При цьому виразно виділяються дві її семантико-тематичні групи:

- корм, їжа (жолудь, буковий горіх, годівля, пасовисько і под.);
- сало (масляниста, нерозчинна у воді речовина).

Із них перша, звичайно, архаїчніша, виходячи з логічної послідовності: спершу їжа, потім – сало.

Прозорим залишається й зв'язок з лексемою *жити* (давній корінь *жи-*).

Уживаючись в окремих поліських говірках (насамперед західнополіських) із комплексом перерахованих значень (див., напр., [1 I, с. 156]), лексема сьогодні вже не дає можливості окреслити давній ареал семи 'їжа, корм'. Здебільшого вона вживана зі значенням 'сало'.

Однак територіальна характеристика похідних від неї утворень – прикметника **жирна** та дієслова **жирувати** (карти 1, 2) – дає можливість до певної міри реконструювати колишню ареальну семантику лексеми **жир**, проілюструвати складні взаємовідносини в рамках словотвірних гнізд та опосередковані (приховані)

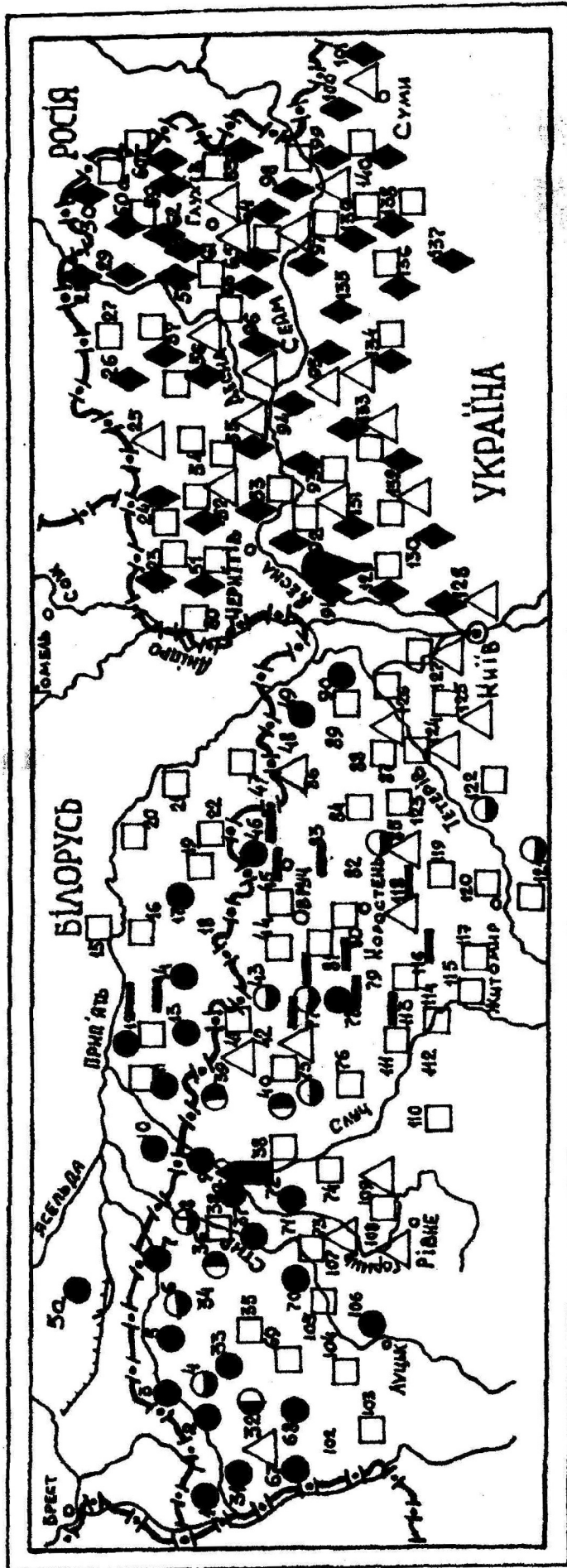
можливості лінгвістичної географії.

Карти наштовхують на думку, що зі значенням 'їжа, корм' лексема **жир** свого часу була представлена в Західному та Середньому Поліссі, однак із часом витіснена на північно-західну поліську периферію.

Вартим уваги є те, що й понині тварина **жирна** 'яка багато їсть' (карта 1) може бути вкрай худюю.

Література

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Г. Л. Аркушин – Луцьк, 2000.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1982 –.
3. Преображенский А. Этимологический словарь русского языка / А. Преображенский. – М., 1910–1914. – Т. I–II.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М., 1964–1973. – Т. I–IV.



Карта № 1

Тварина, яка багато їсть

● жирна, 'ж'ірна, 'жерна

● жирус'лева

◆ ут'роба, н'аут'роба

□ н'р'ірва, н'рорва, н'рурва, н'рурва, н'рурва, н'рурва

■ з'л'іден'

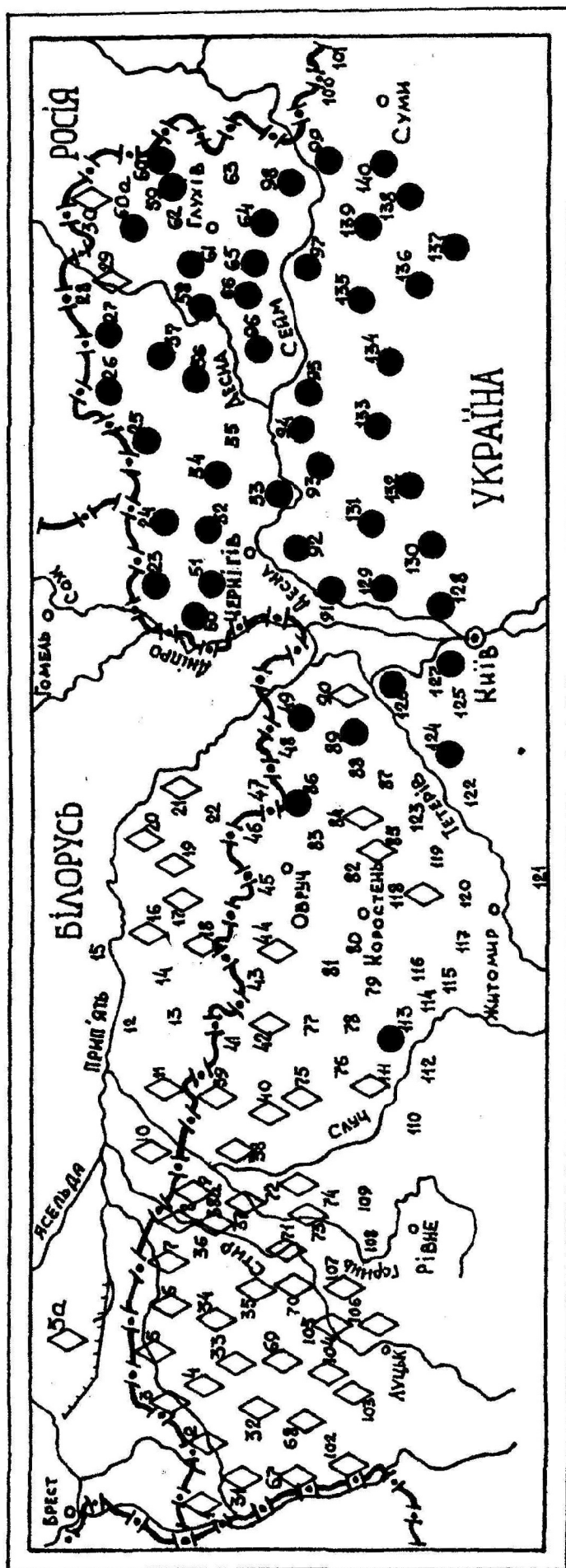
● жироу'на

● жиро'вита, жиро'в'іта, жиро'вета

△ 'ядна, жістоу'на, жістау'на, жістоу'на

□ трєб'лата

◆ ми'лен'а



Карта № 2

жи'рує, ж'ірує, ж'іруєт :

● бігає, пустує, забавляється (про дитину, тварину)

◇ добуває їжу, пустуючи та гуляючи (про тварин, птахів, рибу)